

Honduras – boj o Latinskú Ameriku pokračuje

Ivan Lesay

Vojenský prevrat nie je dejinách Latinskej Ameriky ničím neobyčajným. Možno aj preto nedávny puč v malej stredoamerickej krajine málokoho vzrušuje. Osemmiliónový Honduras patrí medzi najchudobnejšie štáty amerického kontinentu a je aj jeho politickou a ekonomickou perifériou.

Napriek tomu boj o túto klasickú banánovú republiku momentálne symbolizuje všetko podstatné, čo sa v Latinskej Amerike za posledné desaťročia odohráva. A výsledok tejto bitky bude mať významné geopolitické následky presahujúce hranice krajiny i regiónu.

Čo sa vlastne v Hondurase stalo? V nedeľu 28. júna ráno armáda uniesla demokraticky zvoleného prezidenta Manuela Zelayu a násilne ho deportovala do Kostariky. Na jeho miesto zasadol predseda parlamentu Roberto Micheletti. Po štvrtstoročí sa do stredoamerických politických reálií vrátil pojem puč.

Prezentovaným dôvodom vojenského prevratu je Zelayova snaha nechať schváliť novú ústavu. Tá mu vraj mala umožniť opätovne kandidovať za prezidenta. Keď armáda odmietla asistovať pri prípravách ústavného referenda, Zelaya prepustil jej vrchného veliteľa generála Romea Vásqueza. Ten vzápätí so súhlasom parlamentu a najvyššieho súdu zorganizoval vojenský puč a deportáciu hlavy štátu do zahraničia.

Z oficiálnej verzie spravodajských agentúr sa však nedozvieme podstatné „detaily“. Napríklad ten, že možnosť prezidenta viackrát kandidovať by potenciálne nová ústava uzákonila s najväčšou pravdepodobnosťou až nejaký čas po tom, čo sa v januári 2010 skončí súčasné Zelayovo funkčné obdobie.

Honduraská armáda, tradiční oligarchovia a konzervatívne politické elity sa teda neobávajú ani tak ďalších štyroch rokov so Zelayom. Skôr majú strach z novej ústavy ako takej, pretože tá obmedzí ich vplyv a bohatstvo. Boja sa politického scenára z Venezuely, Bolívie, či Ekvádoru. Prezidenti týchto štátov totiž politickú, ekonomickú a sociálnu transformáciu vo svojich krajinách posilnili práve prijatím nových ústav.

Aktéri honduraského konfliktu ani jeho povaha nie sú pre Latinskú Ameriku výnimoční. Na jednej strane stoja miestni podnikatelia, ktorí často bývajú iba predĺženou rukou nadnárodných korporácií. Ich záujmy zastupujú konzervatívne strany. V minulosti týmto kruhom slúžili vojenské diktátorské režimy, ale aj v dnešných latinskoamerických demokraciách majú konzervatívne politické a ekonomické elity v armáde silný vplyv.

Na druhej strane nájdeme sociálne hnutia – zbedačené masy, študentov, odbory, pôvodných obyvateľov a aktivistov rozličného zamerania. Tieto hnutia sú v poslednom období úspešné aj v politickej artikulácii svojich záujmov. V súčasnosti sa dá väčšina latinskoamerických prezidentov radiť k tejto ľavicovej, prípadne k progresívnej vlne.

Manuel Zelaya sa pôvodne obzvlášť progresívne nejavil. Zámožný statkár kandidoval na hlavu štátu vo farbách stredo-pravicovej liberálnej strany. Jeho sľuby zneli skôr konzervatívne: boj proti kriminalite a škrtenie štátneho rozpočtu. Po zvolení do úradu v roku 2006 podporil neoliberálnu, Spojenými štátmi presadzovanú Stredoamerickú dohodu o voľnom obchode.

Ale asi v polovici volebného obdobia sa pokojný spánok honduraských elít skončil. Zelaya sa nechal inšpirovať pohybmi na latinskoamerickej politickej scéne a obrátil kurz. Nadviazal obchodné styky s Venezuelou a karibským regionálnym obchodným zoskupením ALBA. Uzákonil 60-percentný nárast minimálnej mzdy, zasadil sa za zvýšenie investícií do zdravotníctva a vzdelávania, otvorene sa postavil proti vykorisťovaniu v tzv. sweatshopoch, čiže továrňach, kde sa pracuje v neľudských podmienkach.

Prehlbovanie podobných sociálno-ekonomických reforiem malo byť predmetom novej ústavy. Tento fakt, a nie spory o možnosť znovuzvolenia staronového prezidenta, je tou najpodstatnejšou príčinou súčasného diania v Hondurase.

Predstavitel' záujmov biznisu, bývalý predseda parlamentu a súčasný pučistický prezident Micheletti a vrchný veliteľ honduraskej armády Vásquez reprezentujú záujmové skupiny, ktorým Zelayove reformy prekážali natoľko, že sa rozhodli nedopustiť, aby ich potvrdilo referendum o novej ústave. Takéto osoby a obsadenie sú pre Latinskú Ameriku typické, priam až archetypálne.

Veľmi podobný pokus o štátny prevrat sa odohral vo Venezuele v roku 2002. V apríli toho roku časť armády pod vedením Efraína Vásqueza protiprávne zajala demokraticky zvoleného prezidenta Huga Cháveza. Parlament a najvyšší súd rozpustili a na čelo štátu dosadili vplyvného predstaviteľa biznisu Pedra Carmonu. Puč však nebol úspešný, ústavný poriadok bol obnovený už po dvoch dňoch.

Podobnosti medzi prevratom vo Venezuele a v Hondurase bijú do očí. V oboch prípadoch boli v hlavných úlohách zástupcovia vplyvných podnikateľských kruhov. Carmona, ktorý si po neúspešnom prevrate vyslúžil prezývku „diktátor na jeden deň“, bol predsedom najsilnejšieho venezuelského podnikateľského združenia Fedecámaras. Jeho honduraský „kolega“ Micheletti sa zase opiera o podporu podobného obchodníckeho združenia COHEP.

Výkonnou silou vojenských prevratov je, pochopiteľne, armáda. Efraín Vásquez vo Venezuele a Romeo Vásquez v Hondurase sú absolventmi neslávne prestížnej School of Americas. Táto tréningová základňa pod vedením Spojených štátov už viac ako polstoročie školí latinskoamerických vojakov ako potlačiť povstanie, vypočúvať (mučiť), viesť psychologickú vojnu, špionáž a podobne. Viacerí pozorovatelia ju označili za najväčšiu základňu pre destabilizáciu Latinskej Ameriky. Dejiny túto jej povest' iba potvrdzujú.

Už dlhšie ako storočie považujú Spojené štáty Latinskú Ameriku za svoj „zadný dvor“. Zahraničná politika Washingtonu sa sústredila na podporu miestneho politického

establišmentu priaznivo naklonenému záujmom severoamerickej politiky a biznisu. Keď hrozil nástup „nepriateľských“ síl, zasiahli generáli vycvičení v School of Americas. V Latinskej Amerike ťažko nájsť krajinu, v ktorej by USA neboli zapletené do priameho zasahovania do vnútropolitických záležitostí, vrátane organizovania pučov.

Najznámejším prípadom je krvavý prevrat a vražda prezidenta Salvadora Allendeho v Chile roku 1973. Ale aj Honduras mal pre USA strategický význam. V 80. rokoch im slúžil ako vojenská základňa pre operácie v Salvádore a Nikaragve. Honduraská armáda má z tohto obdobia bohaté skúsenosti s organizovaním represíí.

Ešte pred siedmimi rokmi sa prezident George Bush poponáhľal s podporou prevratu vo Venezuele. Neskoršie vyšetrovanie dokonca dokázalo, že na puči sa priamo podieľali viaceré inštitúcie z USA. Na rozdiel od Busha jeho nástupca Barack Obama honduraský puč odsúdil. Napriek tomuto pozitívnemu posunu ale USA zďaleka nevyčerpali svoje možnosti prispieť k vyriešeniu vzniknutej krízy.

Na rozdiel od Obamu sa ministerka zahraničných vecí Hillary Clintonová vyjadřila o prevrate veľmi opatrne. Dokonca odmietla udalosti v Hondurase oficiálne označiť za prevrat. To by totiž znamenalo, že USA musí zastaviť zahraničnú pomoc krajine vrátane asistencii honduraskej armáde. Svoj veľký vplyv na vojsko tejto malej krajiny USA rovnako zatiaľ vôbec nevyužili.

Aktuálne ministerka Clintonová preukázala svoju šikovnosť. Sprostredkovala rokovanie medzi Zelayom a Michelettim pod vedením kostarického prezidenta a držiteľa Nobelovej ceny za mier Óscara Ariasa. Obe strany vopred dali vedieť, že sa nevzdajú svojho prezidentstva. Namiesto toho, aby Clintonová tak ako zvyšok hemisféry jasne vyslovila, že jediným právoplatným prezidentom je Zelaya, sa alibisticky odvolala na výsledok rokovaní. Jej neutrálny postoj je pre pučistickú vládu Hondurasu zbytočným povzbudením.

Vplyv Spojených štátov (hoci slabnúci) a konflikt medzi lokálnymi podnikateľskými a vojenskými elitami na jednej strane, a zvyškom spoločnosti na strane druhej je klasickou telenovelou latinskoamerickej politickej scény. Čo je však na honduraskom puči iné a výnimočné je, že sa odohráva práve dnes, teda v dobe, ktorá vyzerala byť iná.

Napriek stále neutešenej sociálnej situácii sa totiž už zdalo, že na kontinente konečne zavládla aspoň aká-taká demokracia a politická stabilita. Zdalo sa, že vojenské diktatúry a krvavé prevraty ostali naveky odpočívať v minulom storočí. Zdalo sa, že po poslednom neúspešnom prevrate vo Venezuele je hrozba návratu do minulosti zažehnaná.

Aktuálne udalosti v Hondurase ale ukazujú, že situácia je ešte stále krehká. Stačí málo a dojem demokracie a stability sa môže obrátiť v krutú ilúziu. Strach z honduraského precedensu vysvetľuje aj jednohlasné, až akosi vystrašené odsúdenie prevratu z úst predstaviteľov všetkých krajín kontinentu. Proti prevratu neprotestovali iba Zelayovi progresívni spojenci, ale dokonca aj konzervatívni prezidenti Mexika a Kolumbie.

Jednota Latinskej Ameriky v postoji k prevratu je dobrým znamením. Pre Honduras znamená vyššie šance na návrat do normálu. Z globálnejšieho hľadiska je signálom väčšieho sebavedomia regiónu, ktorý vie byť akčný a dohodnúť sa aj bez rozhodcovstva USA, ako to bolo donedávna.

Latinská Amerika sa zmenila. V stávke preto dnes nie je „len“ osud malej banánovej republiky. V Hondurase sa hrá aj o budúcnosť a mier na celom svetadieli.

Vyšlo v týždenníku Žurnál č. 29/2009.